

УДК 37(09):016

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІСТОРІОГРАФІЇ ТА ДЖЕРЕЛЬНОЇ БАЗИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ-ФІЛОЛОГА ПОДВІЙНОГО ПРОФІЛЮ

Гайдай І.О., аспірант
кафедри педагогіки

Житомирський державний університет імені Івана Франка

У статті порушено проблему формування історіографії та джерельної бази дослідження підготовки вчителя-філолога подвійного профілю. Здійснено спробу систематизувати джерела за декількома критеріями, зокрема за ступенем формалізації, за хронологією, за ступенем близькості до джерела проблеми, за функціональністю. Детально проаналізовано джерела за ступенем близькості до досліджуваної проблеми, запропоновано поділ їх на групи.

Ключові слова: історіографія, джерельна база дослідження, підготовка вчителя-філолога, вчитель-філолог подвійного профілю, ступінь близькості до джерела проблеми.

В статтю затронута проблема формування історіографії та джерельної бази дослідження підготовки учителя-філолога подвійного профілю. Предприята спроба систематизувати джерела за декількома критеріями, в частині по ступеню формалізації, по хронології, по ступеню близькості до джерела проблеми, по функціональності. Подробно проаналізовані джерела по ступеню близькості до досліджуваної проблеми, пропонується розділення їх на групи.

Ключевые слова: историография, ключевая база исследования, подготовка учителя-филолога, учитель-филолог двойного профиля, степень близости к источнику проблемы.

Gaidai I.O. THE PROBLEM OF THE FORMATION OF HISTORIOGRAPHY AND SOURCE BASE OF THE RESEARCH OF TRAINING THE TEACHER-PHILOLOGIST OF DUAL PROFILE

The article raised the problem of the formation of historiography and source base of the research of training the teacher-philologist dual profile. It was made an attempt to organize the sources according to several criteria, in particular the degree of formalization, in chronological order, according to their degree of proximity to the source of the problem, in terms of functionality. It was analyzed the sources according to their degree of proximity to the investigated problem and proposed their division into groups.

Key words: historiography, sources studies, training of teacher-philologist, teacher-philologist of dual profile, degree of proximity to the source of the problem.

Постановка проблеми. Проблема професійної підготовки майбутнього вчителя в її історичній динаміці є об'єктом дослідження багатьох науковців. Разом із тим формування джерельної бази історико-педагогічного дослідження є першим його етапом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зокрема, історико-педагогічний аспект процесу розвитку вищої педагогічної освіти розглядається в працях К. Авраменко, В. Боролюка, А. Булди, У. Важинського, Л. Войналович, О. Глузмана, Н. Дем'яненко, С. Крисюка, В. Курила, О. Лавріненка, О. Левчишеної, В. Лугового, В. Майбороди, О. Мисечко, С. Нікітчиної, Н. Сафонові, О. Семенов, Г. Черевичного та ін. Науковці систематизують історіографію та джерельну базу своїх досліджень відповідно до їхньої спеціфіки. Особливий інтерес для нас становлять дослідження підготовки вчителів-філологів за подвійними спеціальностями, які здійснюють Г. Булгакова, В. Горіна, Л. Журба, І. Соколова, Г. Турчинова, І. Халимон.

Історіографічний аналіз розвитку вітчизняної історико-педагогічної науки (друга

половина XIX – 90-ті рр. XX ст.) здійснив Н. Гупан. Науковець уперше представив історію педагогіки як предмет історіографічного дослідження: вона висвітлюється цілісно в співвідношенні різних напрямів єдиного предметного поля: історії освіти, педагогічних персоналій, педагогічної думки. Дослідник визначив основні етапи і періоди становлення та розвитку вітчизняної історії педагогіки [9].

Постановка завдання. Метою статті є аналіз та систематизація історіографії та джерельної бази підготовки вчителя-філолога подвійного профілю.

Виклад основного матеріалу. Оскільки наше дослідження має історико-педагогічний характер, то весь масив опрацьованої літератури ми розподіляємо на історіографічні праці (динамічні) та історичні джерела (статичні). До групи історіографічних праць ми відносимо дослідницькі роботи вчених, які вивчали, описували, аналізували події, явища, факти, що відносяться до охопленого нами часового періоду, з точки зору їхнього історичного розвитку, в історичній

динаміці. До групи історичних джерел належать матеріали, які висвітлюють досліджані події, явища й факти майже синхронно з їхньою появою, відображають актуальні на цей час ідеї, погляди, підходи. До цієї групи ми також відносимо сучасні дослідження, які ми умовно назвали статичними.

Згідно з класифікацією історичних матеріалів, розробленою Н. Сейко, ми розподіляємо джерельну базу нашого дослідження за такими критеріями: за ступенем формалізації, за хронологією, за ступенем близькості до джерела проблеми, за функціональністю.

Услід за Н. Сейко та О. Мисечко за ступенем формалізації серед використаних нами історичних джерел ми виділяємо такі групи: 1) *традиційні джерела*: мемуари, брошури, оголошення, статті в газетах і журналах тощо; 2) *формалізовані*, до яких входять архівні джерела: протоколи, звіти, акти; 3) *нормативно-правові документи* (положення, статuti, офіційне листування); навчально-методична документація (навчальні плани, програми, методичні листи тощо); 4) *інтерпретаційні*: монографії, дисертації, автореферети дисертацій, статті, книги, збірники і т. д.

Важливим критерієм класифікації джерельної бази є поділ її за *хронологічним принципом*. Якщо розподілити джерела за часом їх створення, то можна виділити дві групи: матеріали радянського та пострадянського періоду.

За ступенем близькості до досліджуваної проблеми ми всю історичну літературу поділяємо на три групи: 1) джерела, присвячені загальній професійно-педагогічній підготовці вчителя; 2) джерела, які досліджують різні аспекти підготовки вчителів-філологів; 3) джерела, в яких розробляються проблеми підготовки і діяльності вчителя-філолога подвійного профілю.

За функціональністю джерела поділяються на такі групи: а) опубліковані нормативно-правові документи; б) архівні документи; в) наративні джерела, в т. ч. фахові періодичні видання.

Серед фахових періодичних видань ми розглянули наступні: «Іностранные языки в школе» (1949–2007), «Іноземні мови в навчальних закладах» (2005–2008), «Іноземні мови» (2001–2009), «Педагогіка та психологія» (1955–2000), «Рідна школа» (1994–2011), «Советская педагогика» (1956–1988), «Шлях освіти» (2001–2010).

Серед матеріалів, що містяться в педагогічній літературі, за ступенем близькості до досліджуваної проблеми до першої групи історичних джерел ми відносимо праці, присвячені професійно-педагогічній підго-

товці вчителя загалом (Б. Корндорф, 1951; А. Піскунов, 1985), професійній майстерності вчителя (Є. Барбіна, 1998; В. Перлова, 2005).

Важливе місце серед загальних проблем підготовки педагогічних працівників займає в сучасних дослідженнях вплив Болонського процесу на вищу школу України. Висвітлення суті цього питання в науковій літературі займається багато науковців: Б. Бабін [2], В. Берека [3], Л. Новікова [19] та ін. З питанням впливу Болонського процесу на розвиток вищої освіти України тісно пов'язана проблема реформування вищої школи України, в царині якої працюють науковці О. Левчишена [12], В. Приходько [20], Н. Сафонова [23], М. Яцейко [29] та ін. Проблему реформування вищої школи України в цей період розробляють Л. Герасіна [7], Р. Беланова [4], М. Дудка [11].

За ступенем близькості до досліджуваної проблеми до другої групи історичних джерел входять статті, які досліджують різні аспекти підготовки вчителів-філологів, зокрема професійну адаптацію молодих викладачів іноземних мов (Я. Абсальямова, 2004, 2006), загальнокультурний компонент підготовки вчителів іноземних мов (Т. Василюк, 2006), соціокультурну компетентність (Т. Колодько, 2006) та лінгво-соціокультурну компетентність (О. Петров, 2010), соціокультурну самоосвіту (А. Мормуль, 2008), технологію професійно-спрямованого навчання (І. Москалева, 2007), інноваційний підхід у викладанні мов (К. Назаренко, 2008), використання інформаційних технологій у професійній діяльності вчителя іноземних мов (Л. Морська, 2007), інтерактивних технологій (В. Редько, 2011), формування інтеркультурного досвіду (І. Самойлюкевич, 2008). Окремі статті аналізують професійну підготовку вчителів для малокомплектних сільських шкіл (Н. Карпов, 1954; С. Копйова, 1984; Н. Олександрова, 2008), для початкової школи (Г. Рогова, 1990; О. Бігич, 2002; С. Івашнова, 2006), методики викладання іноземних мов (І. Рахманов, 1951; З. Цветкова, 1951; Л. Панчешникова, 1988; Г. Артемчук, 2003; Т. Гусак та М. Кобець, 2006; К. Назаренко, 2008), підвищення кваліфікації вчителів мов (Л. Безсмертний, Ж. Вітмен, Ц. Марголіна, А. Миролюбов, А. Письмиченко, К. Саломатов, В. Серган, С. Стродт).

Тенденції професійної підготовки вчителів-філологів виокремлені в статтях Т. Самоплавської [22], О. Семенової [25], О. Солововой та О. Пореченкової [27].

Серед монографічних історичних досліджень другої групи – праці Н. Бориско [5], колективу авторів під керівництвом С.

Ніколаєвої [18], колективу авторів у складі Н. Зінукової, Л. Калініної та І. Самойлюкевич [21] та ін., в яких досліджується професійна підготовка вчителя-філолога.

До третьої групи статичних джерел увійшли статті, в яких розробляються проблеми підготовки і діяльності вчителя-філолога подвійного профілю, та ті, які стосуються викладання другої мови. Їх авторами є О. Борзова (1982), І. Голуб (2009), А. Жулківська та М. Кобець (2006), Ю. Казан (2007), Л. Калашникова (2005), О. Квасова (2007), Б. Лапідус (1980), В. Неустроєва (1988), В. Редько та Н. Басай (2005), Г. Солдатов (1977), М. Сосяк (2001), Л. Яковлева (2001).

Найближчою до теми нашого дослідження є група джерел, в яких розглядається підготовка вчителів-філологів за двома спеціальностями. Цю проблему розробляють І. Соколова у своїй докторській дисертації (2008), О. Гріньова (2008) та І. Халимон (2009) – в кандидатських. В історико-педагогічному ракурсі проблема була піднята О. Мисечко (2008), дослідження якої ми віднесли до другої групи історіографічних джерел.

І. Халимон робить загальну характеристику стану підготовки майбутнього вчителя з другої спеціальності «іноземна мова», визначає критерії та рівні сформованості його професійної компетентності та розробляє педагогічну технологію формування професійної компетентності з другої спеціальності «іноземна мова», втілюючи її в інтегративному курсі «Теоретичний курс англійської мови» [28].

У праці І. Соколової розглядається процес становлення і розвитку освіти вчителів-філологів за двома спеціальностями. Науковець аналізує програми підготовки вчителів широкого профілю в різних педагогічних університетах України (на філологічних факультетах і частково факультетах іноземної філології та педагогічних) [26].

О. Гріньова акцентує увагу на психологічних особливостях професійного самовизначення майбутніх учителів в умовах підготовки за двома спеціальностями на прикладі підготовки майбутніх педагогів з додатковою спеціалізацією «Практична психологія» [8]. Для нашого дослідження це твердження є актуальним, тому що воно обґрунтовує, що з психологічної точки зору доцільнішим є поєднання споріднених спеціальностей.

До першої групи історіографічних джерел відносяться наукові праці, в яких досліджуються історичні та сучасні тенденції та теоретико-методологічний аспект розвитку педагогічної освіти України (А. Булда

[6], Н. Гупан [9], Н. Дем'яненко [10], В. Луговий [13], В. Майборода [14], С. Нікітчина [17] та ін.)

До історіографічних джерел другої групи відносимо наукові розвідки розвитку педагогічної освіти України О. Мисечко, О. Семенов та ін., в яких вивчаються історичні й сучасні тенденції та теоретико-методологічний аспект.

Так, О. Мисечко виділяє тенденцію посилення культурологічного компонента в професійній підготовці вчителя ІМ, аспекте вивчення ІМ, яка є специфічним для підготовки вчителя ІМ [16]. О. Семенов виділяє тенденцію посилення ролі фольклорної та діалектологічної практик, що є специфічною під час підготовки вчителя-словесника [24]. Спільними тенденціями, за О. Мисечко та О. Семенов, є покращення практичної підготовки майбутніх вчителів-філологів, підвищення ролі їхньої самостійної роботи.

У монографії О. Мисечко частково порушуються питання запровадження підготовки вчителів-філологів подвійного профілю. Проте фундаментальні праці, які б досліджували процес становлення і розвитку підготовки вчителів-філологів подвійного профілю, які за нашою класифікацією ми могли б віднести до третьої групи історіографічних робіт, фактично відсутні.

Про важливість вивчення другої ІМ як спеціальності йде мова не тільки у вітчизняній, але й зарубіжній методичній літературі. Так, в антології за редакцією Томаса Крала (Thomas Kral) розглядаються важливі та актуальні питання щодо викладання і навчання англійської мови як іноземної. Ця книга є збіркою вибраних статей, взятих із журналу «Форум», що видається в США і стосується навчання англійської мови (1989–1993), яка є джерелом для подальшого професійного росту викладачів англійської мови як іноземної. Тут, зокрема, аналізується роль учителя на уроці, дослідницької роботи та практики під час вивчення іноземної мови, різноманітні підходи до навчання, зокрема особистісно-зорієнтований. Також приділяється увага вивченню англійської мови як другої іноземної в статтях К. Гріна та І. Лекі [1].

Крім вищезазначених наративних джерел, нами було опрацьовано значну кількість архівних справ, серед яких – матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади України (ЦДАВОВ), Державного архіву Житомирської області (ДАЖО) та архіву Житомирського державного університету імені Івана Франка (ЖДУ), більшість з яких уперше введено в науковий обіг. Для проведення історичних паралелей із сучасним станом підготовки вчителів за подвійними спеціальностями ми користува-

лися сучасними навчальними планами ЖДУ ім. І. Франка, зокрема для ННІ філології та журналістики та ННІ іноземної філології на 2016–2017 н. р.

Крім вищезазначених архівних матеріалів, важливе місце в джерельній базі нашої роботи займає нормативно-правова документація, зокрема Державна цільова програма «Вчитель» (1993), Концептуальні засади гуманітарної освіти в Україні (вища школа) (1996), Закон про освіту (1996), Концепція педагогічної освіти в Україні (1999), Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України та її інтеграції в європейський освітній простір (2004), Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, документ МОН № 1/9-736 від 06.12.2007 р. «Про Перелік напрямів (спеціальностей) та їх поєднання з додатковими спеціальностями і спеціалізаціями для підготовки педагогічних працівників за освітньо-кваліфікаційними рівнями бакалавра, спеціаліста, магістра», типові навчальні плани і програми та ін.

Висновки. Отже, аналіз історіографії та джерельної бази підтвердив, що для нашого дослідження є в наявності достатня кількість наукових робіт, періодичних видань, збірників матеріалів конференцій, дисертаційних робіт, які стосуються таких загальних питань щодо розвитку освіти, як тенденції розвитку вищої школи від початку запровадження подвійних спеціальностей і до сьогодні, реформування вищої освіти, в тому числі напередодні прийняття Україною Болонської конвенції, наукові розвідки про підготовку вчителя-філолога та ін. Ці дослідження відіграють велику роль у становленні вчителя-філолога подвійного профілю як фахівця. Проте, як вже зазначалося раніше, практично відсутні праці, в яких досліджується процес становлення і розвитку підготовки вчителів-філологів подвійного профілю. Цю прогалину ми намагаємося частково подолати в нашому дослідженні.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Kral Thomas. Teacher development. Makingright moves. Selected Articles from English Teacher Forum (1989–1993). – Washington, DC : United States Information Agency, 1996. – 278 p.
2. Бабін Б.В. Впровадження Болонського процесу у вищій школі країни – проблеми та перспективи. Міжнародні програми і національний досвід / Б.В. Бабін, В.О. Кроленко, О.О. Александрова. – Донецьк, 2007. – 155 с.
3. Берека В.С., Шоробура І.М. Актуальні проблеми розвитку вищої освіти в Україні у контексті Болонського процесу / В.С. Берека, І.М. Шоробура. – Хмельницький, 2007. – 175 с.

4. Беланова Р.А. Гуманізація та гуманітаризація освіти в класичних університетах (Україна – США) / Р.А. Беланова. – К. : Центр практичної філософії, 2001. – 216 с.
5. Бориско Н.Ф. Концепция учебно-методического комплекта для практической языковой подготовки учителей немецкого языка (на материале интенсивного обучения) / Н.Ф. Бориско. – К. : Изд. центр КГЛУ, 1999. – 268 с.
6. Булда А.А. Практична підготовка вчителів історії в педагогічних навчальних закладах України (етапи і особливості) / А.А. Булда. – К. : Вид-во Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова, 1999. – 489 с.
7. Герасина Л.М. Современная высшая школа в условиях реформации образования / Л.М. Герасина. – Харьков, 1993. – 152 с.
8. Грінцова О.М. Психологічні особливості професійного самовизначення майбутніх учителів в умовах підготовки за двома спеціальностями : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О.М. Грінцова. – К., 2008. – 252 с.
9. Гупан Н.М. Українська історіографія історії педагогіки / Н.М. Гупан. – К. : «А.П.Н.», 2002. – 224 с.
10. Дем'яненко Н.М. Загальнопедагогічна підготовка вчителя в Україні (XIX – перша третина XX ст.) / Н.М. Дем'яненко. – К. : ІЗМН, 1998. – 328 с.
11. Дудка Н.И. Высшая школа Украины: стратегия управления и проблемы реформирования / Н.И. Дудка. – Харьков : Основа, 2002. – 272 с.
12. Левчишена О.М. Реформування вищої освіти в Україні в умовах соціально-економічних змін (1996–2007): автореферат дис. ... канд. історичних наук / О.М. Левчишена. – Переяслав-Хмельницький, 2009. – 20 с.
13. Луговий В.І. Педагогічна освіта в Україні: структура, функціонування, тенденції розвитку / За заг. ред. акад. О.Г. Мороза. – К. : МАУП, 1994. – 196 с.
14. Майборода В.К. Вища педагогічна освіта в Україні: історія, досвід, уроки (1917–1985 рр.) / За ред. В.І. Лугового. – К. : «Либідь», 1992. – 196 с.
15. Бігич О.Б. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика / О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско та ін. / за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
16. Мисечко О.Є. Формування системи фахової підготовки вчителя іноземної мови у педагогічних навчальних закладах України (початок XX ст. – початок 1960-х рр.) / О.Є. Мисечко. – Житомир, 2008. – 528 с.
17. Нікітчина С.О. Становлення і розвиток професійно-педагогічної освіти вчителів історії в Україні (1917–1991 рр.) / С.О. Нікітчина. – К., 1998. – 518 с.
18. Бігич О.Б. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика / О.Б. Бігич, Н.Ф. Бориско, Г.Е. Борецька та ін. / за заг. ред. С.Ю. Ніколаєвої. – К. : Ленвіт, 2013. – 590 с.
19. Новікова Л.М. Модернізація вищої освіти в Україні у контексті Болонського процесу / Л.М. Новікова. – Дніпропетровськ, 2009. – 182 с.
20. Приходько В.В. Інноваційна реформа вищої освіти в сучасній Україні / В.В. Приходько. – Дніпропетровськ : Пороги, 2010. – 456 с.
21. Зінуква Н.В. Професійно-методична підготовка студентів-філологів у вищому навчальному закладі / Н.В. Зінуква, Л.В. Калініна, І.В. Самойлюкевич,

Н.Р. Петранговська, О.Р. Світлична, І.І. Березенська ; ЖДУ ім. І. Франка, Дніпропетр. ун-т економіки та права. – Д., 2009. – 494 с.

22. Самоплавська Т.О. Були досягнення і прорахунки: шкільна освіта України в історичній ретроспективі / Т.О. Самоплавська // Рідна школа. – 1994. – № 3-4. – С. 75–76.

23. Сафонова Н.М. Реформування системи вищої освіти в Україні (90-ті рр. XX ст. – поч. XXI ст.): історичний аспект : автореферат дис. ... канд. історичних наук / Н.М. Сафонова. – Луганськ, 2005. – 30 с.

24. Семенов О. Професійна підготовка майбутніх вчителів української мови та літератури / О. Семенов. – Суми : ВВП «Мрія – 1» ТОВ, 2005. – 404 с.

25. Семенов О.М. Тенденції професійної підготовки майбутніх вчителів української мови та літератури / О.М. Семенов // Рідна школа. – 2004. – № 12. – С. 36–38.

26. Соколова І.В. Теоретичні та методичні основи професійної підготовки майбутнього вчителя за двома спеціальностями на філологічних факультетах вищих навчальних закладів : дис. ... д-ра наук : 13.00.04 / І.В. Соколова. – К., 2008. – С. 59.

27. Соловова Е.Н., Пореченкова Е.А. Из истории развития филологического образования / Е.Н. Соловова, Е.А. Пореченкова // Иностранные языки в школе. – 2001. – № 2. – С. 9–16.

28. Халимон І.Й. Формування професійної компетентності майбутнього вчителя з другої спеціальності «іноземна мова» : дис. ... канд. наук : 13.00.04 / І.Й. Халимон. – Житомир, 2009. – 279 с.

29. Яцейко М.Г. Демократизація як закономірність модернізації освіти в умовах глобалізації : автореферат дис. ... кандидата філософських наук / М.Г. Яцейко. – К., 2009. – 10 с.

УДК 37(09)(477)»18/19»

РЕЛІГІЙНО-НАЦІОНАЛЬНІ ВІЗІЇ В ІСТОРИКО-ПЕДАГОГІЧНОМУ НАРАТИВІ СТЕПАНА ГОЛУБЄВА

Галів М.Д., к. пед. н.,
доцент кафедри нової та новітньої історії України
Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка

У статті проаналізовано вплив релігійно-національних поглядів історика Степана Голубєва (1848–1920) на його історико-педагогічний наратив. Показано, що вони виявлялися в таких трактуваннях автора: 1) православна ідентичність є первинною порівняно з національною, проте вони доповнюють одна одну і є нероздільним культурно-історичним чинником; 2) православ'я – це «прабатьківська віра», тому православні засади в освітніх закладах України є природними, а відступ від них – неприпустимим злом; 3) ідеї католицизму і церковної унії є ворожою щодо православ'я пропагандою та заслуговують осуду.

Ключові слова: *релігійні і національні візії, історико-педагогічний наратив, Степан Голубєв, православ'я, католицизм.*

В статье проанализировано влияние религиозно-национальных взглядов историка Степана Голубева (1848–1920) на его историко-педагогический нарратив. Показано, что они проявлялись в таких трактовках автора: 1) православная идентичность первична по отношению к национальной, но они дополняют друг друга и являются нераздельным культурно-историческим фактором; 2) православие – это «праотцовская вера», поэтому православные начала в образовательных учреждениях Украины являются естественными, а отступление от них – недопустимым злом; 3) идеи католицизма и церковной унии являются враждебной православию пропагандой и заслуживают осуждения.

Ключевые слова: *религиозные и национальные взгляды, историко-педагогический нарратив, Степан Голубев, православие, католицизм.*

Haliv M.D. RELIGIOUS AND NATIONAL VIEWS IN STEPAN GOLUBEV'S HISTORY-PEDAGOGICAL NARRATIVE

The influence of religious and national views of historian Stepan Golubev (1848–1920) in his history-pedagogical narrative are analyzed in this article. It has been shown that these views manifested in such author's interpretations: 1) Orthodox identity is primary in relation to national, but they complement each other and are inseparable cultural and historical factors; 2) Orthodoxy – is «faith of parents», so the Orthodox foundations in educational institutions of Ukraine are natural, and retreat from them – intolerable evil; 3) the idea of Catholicism and the Church Union are propaganda that is hostile to Orthodoxy and deserve condemnation.

Key words: *religious and national views, history-pedagogical narrative, Stepan Golubev, Orthodoxy, Catholicism.*